

Piotr Bąk

TYPY NAZWISK I PRZEZWISK ODIMIENNYCH W ZIEMI PIOTRKOWSKIEJ

WPROWADZENIE

Celem niniejszej pracy jest przegląd i klasyfikacja słowotwórcza i znaczeniowa nazwisk ludności ziemi piotrkowskiej, utworzonych od imion chrześcijańskich i staropolskich (BP 188).

Nazwiska jako nazwy rodzin i rodów ustalone urzędowo, prawnie chronione i dziedziczone przez potomków płci męskiej oraz niezamężne córki (SJP 435) upowszechniły się w Polsce w XV wieku, ale obejmowały tylko szlachtę. Przedtem szlachcic obok imienia chrześcijańskiego podawał tylko miejsce urodzenia, herb, wieś dziedziczoną lub zamek (GES III 256).

Począwszy od XV w. nazwiska zaczynają się ustalać i dalszych zmian w nich nie dopuszczano (BES II 9).

Drugą grupę nazwisk stanowią nazwiska tworzone od wyrazów pospolitych, (CS 6) czyli przyzwiska, nadawane osobom z powodu jakiejś uderzającej cechy zewnętrznej lub innej, np. koloru włosów, kalectwa, dziwactw, uprawianego rzemiosła lub zajęcia. Są to nazwiska charakterystyczne (BP 219, RMN 132, GES III 257).

Mieszczanie tworzyli nazwiska od imion ojców. Były to nazwiska patronimiczne z przyrostkami *-ic*, *-owic*, np. Staszic od Stasz, lub Szymonowic czyli 'syn Szymona' (GES III 256).

W drugiej połowie XV w. upowszechniły się nazwiska w formie przymiotnikowej, utworzone od nazwy wsi dziedzicznej przez dodanie przyrostka *-ski*. W ten sposób dawne wyrażenie przyimkowe, służące jako określenie osoby, np. Jan z Tęczyna lub Jan na Tęczynie, zostało zastąpione przez nazwisko na *-ski* czyli Jan Tęczynski (KS 118, GES III 256, BES II 9).

Dwuczłonowe imiona słowiańskie i staropolskie zawierały dobrą wróżbę dla dziecka, a wiązały się z wiarą w magiczną potęgę słów, które zapewniały pomyślność i zabezpieczały od działania złego losu. Miały te imiona zwykle

formę złożoną ze słów będących nazwami największych wartości w życiu ludzkim, takich jak chwała, sława, bogactwo, siła, władza, młodość, miłość, przyjaźń, pokój, mądrość itp. (RMN 1056).

Sobór trydencki (1545–1563) zobowiązywał duchownych, aby na chrzcie dawali dziecku imiona świętych Pańskich, zapewniających opiekę świętego patrona w niebie. Przy chrzcie rodzina często domagała się imienia tradycyjnego, słowiańskiego, a ksiądz – imienia chrześcijańskiego. Dawano więc zwykle dwa imiona: chrześcijańskie i słowiańskie. To drugie imię stawało się przydomkiem, a z czasem – nazwiskiem. Stąd w nazwiskach odimiennych znaczna liczba pochodzących od dawnych imion słowiańskich, choć te, z wyjątkiem imion polskich świętych: Wojciecha, Stanisława i Kazimierza, po XVI w. zostały wyparte przez imiona chrześcijańskie (BES I 454).

Podstawę materiałową do obserwacji i rozważań na temat typów nazwisk odimiennych w ziemi piotrkowskiej stanowi *Słownik nazwisk i przezwisk ludności ziemi piotrkowskiej* Sławomira Gali, wydany przez Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Piotrkowie Trybunalskim w 1987 r.

Z zawartych tam 7500 haseł zostały wybrane jedynie nazwiska i przydomki utworzone od imion chrześcijańskich i słowiańskich. Takie ograniczenie podstaw wynika z faktu, że przeważająca liczba nazwisk powstała z imion, które wystarczały jako kryteria identyfikacji osób przed upowszechnieniem nazwisk ludności wiejskiej na przełomie XVIII i XIX w. (BES II 9).

Pozwala to na prostszą, łatwiejszą i bardziej czytelną charakterystykę nazewnictwa regionu, a nie mniej instruktywną niż ujęcie statystyczne wszelkich możliwych nazwisk i przezwisk (Gal.N)

Jest to zarazem wykaz tendencji słowotwórczych, panujących w nazewnictwie Polski Środkowej w XVIII i XIX w. i punkt odniesienia dla podobnych badań, porównań i uogólnień.

Wybrane nazwiska odimienne zostały podzielone na pięć grup:

- 1) nazwiska będące pełnymi imionami,
- 2) nazwiska w formie imion skróconych,
- 3) imiona zdrobniałe i zgrubiałe jako nazwiska,
- 4) nazwiska utworzone od imion ojców,
- 5) nazwiska z przyrostkami *-ski*, *-owski*, *-iński*.

NAZWISKA ODIMIENNE BEZPRZYROSTKOWE

Imiona, stając się nazwiskami rodowymi, zmieniły jedynie swoje znaczenie i swoją funkcję antroponimiczną. Jest to przykład derywacji semantycznej.

W ziemi piotrkowskiej tego typu nazwisk i przydomków jest znaczna liczba, co jest jedną z cech charakterystycznych antroponimii tego regionu. Nazwiska te albo mają formę ogólnopolską, urzędową, albo zostały nieznacznie przekształcone fonetycznie. Oto ich wykaz: Adam, Adrian, Albin, Albrycht < Albrecht, Alojzy, Ambroży, Augustyn, Bartłomiej, Benedykt, Biernat < Bernard, Błażej, Bogdan i Bodan, Bogdał, Bogumił, Bolesław, Daniel, Dawid (p), Dominik, Dorota, Eliasz, Fabian, Fidel, Fidelus, Filip, Florian, Gabriel (p), Gawęł, Grzegorz (p), Heliasz < Eliasz, Iwan, Izak (p), Jacek, Jachim (p), Jakub (p), Jaromin, Jaronin < Hieronim, Jordan, Józef, Józwa < Józef, Jurand (p), Justyna (m), Kacper (p), Kaim < Kain, Karol (p), Kocimir < Chocimir, Kondrat < Konrad, Kordela < Kordula, Kosma, Laksander (p) < Aleksander, Lenard i Leonard, Longin, Lorenc, Lorens < Laurentius, Lucyper (p), Łuka, Łukasz, Maci (p gw.), Maciej (p), Majcher < Melchior, Maksym, Marcin (p), Marek, Maryna (p) < Maria, Matusz < Mateusz, Matyja < Matyjasz, Merta < Marta, Michał, Mikołaj (p), Namysław, Nepomucen, Nikodem, Onufer, Pabian, Fabian, Pantaleon, Paul = Paweł, Paweł (p), Prokop, Rachwał, Rafał, Robert, Roch, Roman, Salomon, Saloma, Salomon, Sambor, Sawyer (p) < Ksawery, Selwester i Sylwester, Serafin, Sobieraj, Stefan (p), Szczepan, Szyman (p), Stojan, Szczęsny, Tadeusz (p), Tekla, Teofil (p), Tomasz, Trojan, Urban, Wawrzyniec, Więclaw, Wiktor, Wojciech, Wojśław, Zachariasz, Zygmunt, Zegota, Zygota, Żegota.

IMIONA SKRÓCONE JAKO NAZWISKA RODOWE

Skracanie pełnych dwuczłonowych imion było powszechnie stosowane w Słowiańszczyźnie, gdzie nie tylko w użyciu rodzinnym, ale i społecznym funkcjonowały przeważnie pojedyncze ich człony (Tasz.N). Zamiast pełnego imienia Jarosław używano pierwszego składnika Jar- lub drugiego Sław- zwykle z różnymi przyrostkami zdrabniającymi lub spieszczającymi, typu Jarek, Jarocho, Jarosz lub Sławek, Sławosz itp. (RMN 161).

Jest to tendencja ogólnoeuropejska, jak świadczą imiona angielskie: Ben < Benjamin, Dan < Daniel, Sam < Samuel, Tom < Tomasz itp. Znane są również skrócone imiona niemieckie: Greta < Margareta, Hans < Johannes, Truda < Gertruda, Teo < Teodor, Tylda < Matylda itd.

W nazwiskach i przezwiskach mieszkańców ziemi piotrkowskiej jest również sporo interesujących skrótów imion słowiańskich i chrześcijańskich: Alf < Alfons, Alfred, Bol (p) < Bolesław, Bron < Bronisław, Brudz < Brodzisław, Budz < Budzisław (Tasz.), Ciech < Ciechomysł lub Wojciech, Fran, Frąć < Franciszek, Gal < Gallus, Gudz < Godzisław, Hierom

(p) < Hieronim, Just < Justyn, Kraj < Dzierżykraj, Krzyż < Krzysztofor, Kunda < Kunegunda, Leks < Aleksander, Madej < Amadeusz, Pol, Polit < Hipolit, Sal < Salezy, Serwa < Serwacy, Sot i Szot < Soter, Waś, Wawer < Wawrzyniec, Woch < Wojciech, Zacha < Zachariasz.

Wiele skróconych imion występuje w różnego rodzaju nazwiskach przyrostkowych, dlatego znajdują się one w następujących typach nazwisk i przydomków.

Drugą grupę stanowią imiona skrócone w formie derywatów fleksyjnych zwykle z końcówką *-a*. Jest to zakończenie naturalne w pełnych i skróconych imionach rodzaju żeńskiego typu Pola < Apolonia, Rózia < Rozalia, Stefa < Stefania. Końcówka *-a* występuje również w dwurodzajowych apelatywach typu sierota, niemowa, również w rzeczownikach o ujemnym zabarwieniu uczuciowym, np. gaduła, niedołęga, niezdarą, pastucha, sknera (Dom. 18, Gaert. 245). Prawdopodobnie i skróty imion z przyrostkiem (końcówką) *-a* miały pierwotnie takie ujemne zabarwienie. Drugą przyczyną ich powstania są zapewne względy akcentowe, ponieważ wyrazy dwusylabowe, w języku o akcencie na drugiej sylabie od końca, są pełniejsze wymawianiowo (Hist. 63).

Ujemny odcień uczuciowy odczuwa się jeszcze dziś w nazwiskach i przydomkach tego typu, których jest tu sporo i stanowią specyfikę nazewniczą tego regionu: Bala < Baltazar, Bara < Bartek, Bona (p) < Bonifacy, Bora < Sobiebor, Brona < Bronisław, Giera < Gertruda, Goda < Godzisław, Gryga (p) < Grzegorz, Jura < Jerzy, Kuba < Jakub, Mila < Bogumił, Soba < Sobek, Toma < Tomasz, Sima || Syma || Szyma (p) < Symeon, Szymon, Waca (n.o.) < Waclaw, Wira < Elwira, Zacha i Zachara < Zachariasz.

NAZWISKA I PRZYDOMKI W FORMIE IMION SPIESZCZONYCH

W życiu rodzinnym używa się nie tylko imion skróconych, ale i imion spieszczonych różnymi formantami, które zmieniały się w dziejach języka.

Najstarszą warstwę imion spieszczonych tworzono przez dodawanie przyrostka *-ch* lub *-sz* przeważnie do jednego członu imienia dwuczłonowego, np. Mirosław > Mich, Stanisław > Stach, Bolesław > Bolech, Bogusław > Bogusz, Bronisław > Bronisz (Hist. 219). Jest rzeczą znaną, że spieszczanie imion przez przyrostek *-ch* jest do dziś stosowane przede wszystkim w gwarach, np. Bolech, Cech || Czech < Czesław, Grzech < Grzegorz, Lech < Lesław, Piech < Piotr, Stach < Stanisław, Zdzych < Zdzisław (BGK 47).

Nie spotyka się natomiast we współczesnych przydomkach i przydomkach imion spieszczonych przyrostkiem *-sz*, ponieważ bardzo

wcześniej został on zastąpiony przez przyrostek *-ś* bardziej „pieszczotliwy” i zgodny z wymową małych dzieci. Przyrostek *-ś* stał się samodzielnym i powszechnym przyrostkiem spieszczającym, stosowanym w imionach męskich i żeńskich, np. Boleś, Leoś, Zygmus, Basia, Małgosia, Zosia (CS 160, Hist. 220, GPS 56).

Wszystkie historyczne i współczesne sposoby spieszczania imion występują w nazwiskach i przydomkach mieszkańców ziemi piotrkowskiej:

a) Nazwiska i przydomki z przyrostkiem *-ch(a)*: Adach, Błach < Błażej, Brocha < Ambroży, Dobiech < Dobiesław, Droch < Drogosław, Frach < Franciszek, Ich < Idziszaw, Gabrych < Gabriel, Ignach < Ignacy, Jach < Jan, Kach (p) < Kazimierz, Krych < Krystyn, Lech < Leścisław, Mach || Macha < Maciej, Nych < d. Nikołaj, Pabich < Pabian || Fabian, Pach < Paweł, Piech < Piotr, Rach < Radosław, Stach < Stanisław, Szczech < Szczesny, Szych, Szymon, Święch < Świętosław, Wach < Wawrzyniec, Walerych (p) < Walery, Warcich < Warcisław, Wiech < Wiesław, Woch < Wojciech, Zbroch < Zbrosław, Zych < Zygmunt.

Ponadto przyrostki rozwinięte samogłoskami:

-ach: Banach < Urban, Idach < Idzi, Kubach < Jakub, Staniach < Stanisław, Walach < Walenty;

-och: Bartoch < Bartłomiej, Daroch < Bożydar, Janoch || Janocha < Jan, Manioch (p) < Marian, Marcioch < Marcin, Maroch < Marek, Marynioch < Maryna, Stefocha (p. ż.) < Stefania, Wieloch < Wielisław;

-uch: Feluch (p) < Feliks, Franuch < Franek, Gabruch < Gabriel, Jańcuch < Janiec, Jan, Jasiuch < Jaś, Kościuch < Kostek, Oluch (p) < Olek, Urbanuch < Urban, Wawrzuch < Wawrzyn;

-ych: Jędrych < Jędrzej, Warych < Wawrzyniec.

b) Nazwiska odimienne z przyr. *-sz*.

Przyrostek *-sz* powstał z palatalizacji spółgłoski *-ch* przed samogłoskami przednimi *-i*, *-e* *-*e* oraz przed spółgłoską *j*. Przyrostek *-sz*, jako zawierający spółgłoskę miękką, nadawał spieszczonym imionom bardziej dodatni odcień uczuciowy niż twarda spółgłoska *-ch*. Gdy spółgłoska *-sz* stwardniała, przestała tworzyć imiona spieszczone, a jej funkcję spieszczającą przejęła miękka spółgłoska *-ś*. W ten sposób dawną parę *Stach* – *Stasz* zastąpiła nowa para *Stach* – *Staś*, a formy z przyrostkiem *-sz* utrzymały się jedynie w nazwiskach, a regionalnie w imionach zdrobniałych typu *Staszek* lub *Stasek* w gwarach mazurzących (Hist. 220).

Oto nazwiska z przyrostkiem *-sz*:

Adriasz < Adrian, Bogusz < Bogusław, Budzisz i Busz < Budzisław, Drogosz < Drogosław, Gawrysz < Gabriel, Jarosz < Jarosław, Miłosz < Miłosław, Morzysz < Morzysław, Stosz i Stos < Stoisław, Remisz < Remigiusz, Stánisz < Stanisław, Twardosz < Twardosław, Welisz < Wielisław, Zawisz < Zawist.

-asz: Władasz < Władysław,

-isz: Malisz < Małomir,

-osz: Bartosz < Bartłomiej, Janosz < Jan, Maniosz (p) < Marian, Stanisoz < Stanisław, Wilkosz < Wilk,

-usz: Polusz < Polikarp.

c) Nazwiska i przydomki z przyrostkiem *-ś*.

Najbardziej żywotnymi formantami imion spieszczonych są przyrostki ze spółgłoską *-ś*. Są to formacje bardzo żywe w języku, szczególnie w słowniku rodzinnym, np. *tatusź, cōrusź, synusź* itp.

Po temacie samogłoskowym funkcję przyrostka spieszczającego pełni sama spółgłoska *-ś*:

Adaś (p), Bernaś (p), Biernaś < Bernard, Błaś i Błasiu (p) < Błażej, Boguś < Bogumił (n, p), Broś < Ambroży, Gabryś < Gabrych, Jantoś (p) < Antoni, Jaroś < Jarosław, Michaś i Miś < Michał, Pabiś < Pabian, Paś < Paweł, Pieś, (p) < Piech, Roś (p), Rosiu (p) < Roch, Teoś (p) < Teodor, Waś < Wawrzyniec.

Jak widać, jednosylabowe imiona spieszczone otrzymują często końcówkę wołacza *-u*. Obocznie więc występują Błaś i Błasiu, Miś i Misiu, Paś i Pasiu, Pieś i Piesiu, Roś i Rosiu, Waś i Wasiu, Zdziś i Zdzisiu. Jest to chyba tendencja ogólnogwarowa (BGK 48, Szym 165). Po tematach spółgłoskowych występują przyrostki z samogłoskami:

-aś: Banaś < Benedykt, Urban, Binaś < Albin, Olaś (p) < Olek, Pitraś (p) < Piotr, Witaś < Wit.

-uś: Benuś < Benedykt, Boluś (p) < Bolesław, Fluś (p) < Florian, Fonius (p) < Alfons, Franuś (p), Frącuś (p) < Franciszek, Galuś (n, p) < Gal, Gallus, Maruś < Marek, Kubuś < Jakub, Mikuś < Mikołaj, Oluś (p) < Olek, Pawluś < Paweł, Pietruś (p) < Piotr, Waluś (p) < Walenty, Wawrzus (p) < Wawrzyniec, Wicuş (p) < Wincenty, Zeguś (p) < Zegota || Żegota.

d) Nazwiska i przydomki odimienne z przyrostkiem *-ć*.

Przyrostek spieszczający *-ć* powstał, podobnie jak przyrostek *-ś*, z podstawowej spółgłoski *-k*. Na wzór formacji Stach > Stasz > Staś powstały zapewne formacje oboczne Janka || Jancia, Stefka || Stefcia, a także babka || babcia, wujko || wujcio (Hist. 220). W gwarach formy mianownika zastąpiły formy wołacza z zakończeniem *-ciu, -siu*: Stefciu, Rosiu (BGK 49).

W ziemi piotrkowskiej jest sporo przydomków odimienych z przyrostkiem *-ciu*: Anciu < Antoni, Bolcio (!), Domciu < Dominik, Filipciu, Guciu < Gustaw, Jakubciu, Janciu < Jan lub Antoni, Sawerciu < Ksawery, Stefanciu.

e) Spieszczenia imion mogą powstawać także przez miękczenie spółgłoski przed samogłoską końcową *-a, -o, -u*, np.: Ania, Frania, Kazia, Wandzia, Józio, Henio, Rosiu (Hist. 221). Jest to zjawisko tak powszechne, że aż dziwne, że w Słowniku są tylko dwa przykłady tego typu, a mianowicie Błaziu < Błażej i Edziu < Edward.

f) Przyrostki ze zmiękczonej spółgłoską *ń*, a więc *-ań*, *-oń* występują również w niewielu nazwiskach odimiennych:

-ań: Jarań < Jarosław, Wojtań < Wojciech;

-oń: Jaroń < Jarosław, Macoń < Maciej, Maroń < Marek, Michoń < Michał, Soboń < Sobiesław, Szymoń < Szymon, Wachoń < Wach, Wawrzyniec, Witoń < Wit.

Brak w ziemi piotrkowskiej przydomków w formie spieszceń z przyrostkami *-nia*, *-nio*, *-niu*, *-unia*, *-unio*, *-uniu*, choć są to typowe w gwarach spieszczenia imion męskich i żeńskich, np. Franiu, Heniu, Janiu, Zeniu, Ania, Frania, Mania, Zosiunia, Helunia, Jadziunia (BGK 49, Dom. 177).

g) Nazwiska odimienne z przyr. *-j*.

Przyrostki *-aj*, *-ej*, *-uj* występowały w staropolskich imionach osobowych, którym prawdopodobnie nadawały odcień pieszczotliwy, np. Goraj < Gorzysław, Oraj, Ostaj, Dziadziej < Dziadumił, Młodziej, Bożej < Bożydar, Sulej < Sulisław, Blizuj < Blizbor, Dobruj < Dobrociech (Brez. 185, 193, Gaert. 291).

Nieliczne przykłady nazwisk odimiennych z przyrostkami *-aj*, *-ej*, *-oj*, *-uj* w ziemi piotrkowskiej należy uważać za zachowane archaizmy antroponomiczne:

Gaj, Gaja < Gabriel, Gawel, Kaja (p) < Kazimierz, Kubaj (p) < Jakub, Machaj < Maciej, Maj, Matej i Mateja < Marek, Mateusz, Raj < Raclaw, Roj < Rosław, Siej < Siesław, Sulej < Sulisław, Sulimir.

NAZWISKA ODIMIENNE ZGRUBIAŁE

Znaczenie zgrubiałe i ujemny odcień uczuciowy mają przede wszystkim formacje z przyrostkami *-sko*, *-isko*, *-idło*, np. babsko, panisko, chamidło (Dor. 316, Dom. 143). W nazwiskach odimiennych występują jednak inne formanty, nadające formacjom ujemne zabarwienie uczuciowe.

a) Nazwiska odimienne z przyr. *-l*.

Przyrostek *-l* w języku ogólnopolskim tworzy formacje o ujemnym zabarwieniu uczuciowym, np. *damula*, *drağal*, *gardziel*, *robal* (GPS 55, Gaert. 285). Są to w gwarach bardzo żywe formanty augmentatywne, tworzące formacje typu *burole* 'wielkie buraki', *gąszczole* 'duże gąszczaki', *kurczole*, *świniol*. Ujemne zabarwienie uczuciowe mają również przezwiska z tymi przyrostkami, np. *Goździol* < Gwóźdź, *Kobrzyła* < Kobrzycki, *Grabol* < Grabowski (BGK 53, Dom. 172).

A oto przykłady z ziemi piotrkowskiej z przyrostkami:

-al(a): Adamala < Adam, Ignala (p) < Ignacy, Janal < Jan, Jędral < Jędrzej, Józial, Józiala (p) < Józef, Jural (p) < Jerzy, Kosmala < Kosma, Kuba-

la < Jakub, Magdala < Magdalena, Ochal < Joachim, Piechal < Piech, Piotr, Pietrala (p) < Piotr, Tomala < Tomasz, Władala < Władysław, Wojdala, Wojtala < Wojciech, Woszczal < Woch, Wojciech.

-el(a): Bartyzel < Baltazar, Grzela < Grzegorz, Martela < Marcin, Nikiel < Nikola, Wachela i Wasiela < Wach, Waś, Wawrzyniec;

-ol(a): Antol < Antoni, Mochola < Moch, Morzysław;

-ul(a): Matul < Mateusz, Pachula < Pach, Paweł, Stachula < Stach, Szymula < Szymon, Wachula < Wach, Wojtula < Wojciech.

Fakt, że przyrostek *-l* tworzy jeszcze współczesne przydomki, świadczy o zachowanej jego żywotności.

b) Formacje odimienne z przyr. *-l*.

Pejoratywne zabarwienie uczuciowe mają również formacje rzeczownikowe z przyrostkiem *-l*, jak świadczą przykłady typu *ciapała, gderala, guzdrała* (Gaert. 277, Dom. 171).

W ziemi piotrkowskiej zanotowano tylko trzy nazwiska tak uformowane: Macioł < Maciej, Wojdyła i Wojtyła < Wojtek.

c) Nazwiska odimienne z przyrostkiem *-r*.

Bardzo wyraźne znaczenie zgrubiałe mają rzeczowniki z przyrostkami *-ar, -er*, jak świadczą przykłady typu *buciary, dzieciary, cielory, indory, liściory* 'duże liście' (BGK 54, Dom. 168, Gaert. 286).

Nazwisk i przezwisk tego typu jest w ziemi piotrkowskiej sporo z przyrostkami:

-ar(a): Misiara < Miś, Michał, Szymar < Szymon;

-er(a): Jozera (p) < Józef, Kubera < Jakub, Matera < Mateusz, Stachera < Stach, Wojtera < Wojciech;

-or(a): Idzior < Idzi, Misiara < Miś, Sobora < Sobek, Szymora (p) < Szymon;

-ur(a): Matura < Mateusz, Piechura < Piech, Stachura < Stach, Wachura < Wach.

d) Nazwiska odimienne z przyrostkiem *-s-*.

Przyrostki ze spółgłoską *-s* tworzą formacje apelatywne o zabarwieniu pejoratywnym, np. *brudas, golas, garbus, pijus, lizus, wisus* (Gaert. 263). Wiele tego typu rzeczowników podaje Szymczak z gwary Domaniewka: *klupos* 'nos', *dworus* 'robotnik folwarczny', *garbus, nagus, nerwus, obdartus, smirus* 'pijak', *nygus* 'leń' itp. (Dom. 163).

W gwarze okolic Kramska przyrostek *-as* tworzy rzeczowniki zgrubiałe: *cielasy, burasy, chłopasy, parobasy, pulasy* 'poliki', *świniasy, żrybasy* (BGK 54).

Liczne przykłady nazwisk i przezwisk odimiennych z tymi przyrostkami w ziemi piotrkowskiej świadczą o ich aktualnej żywotności. I tak: przyrostek

-sa: Miksa < Mikołaj, jak bekxa, płaksa;

-as: Daras < Darek, Dominas < Dominik, Felas < Feliks, Franas < Franek, Gawlas < Gaweł, Janas, Jędras (p) < Jędrzej, Juras (p) < Jerzy, Kli-

mas < Klemens, Kubas < Jakub, Pietras < Piotr, Mikas < Mikołaj, Olas < Olek, Romas < Roman, Sobas < Sobek, Urbas < Urban, Was < Walek, Witas < Wit, Władas < Władek, Wojtas < Wojtek.

-os: Antos < Antoni, Bartos < Bartek, Daros < Darek, Janos, Jaros < Jarek, Jantos < Antoni, Stos < Stoisław, Witos < Wit.

-us: Adamus, Dymus < Nikodem, Fidelus < Fidel, Galus < Gal, Gawelus < Gawel, Grelus < Grzegorz, Jagnus < Jagna, Janus, Kubus < Kuba, Makus < Makary, Małkus < Małek, Pietrus < Piotr, Walus < Walenty.

e) Nazwiska z przyrostkiem *-da* || *-ta*.

Rzeczowniki z przyrostkiem *-da* mają również znaczenie zgrubiałe lub pogardliwe, np. *ciamajda*, *niedorajda*, *kiejda* 'wielka kieszeń', *srajda*, 'malec' (Dom. 165). Nazwisk odimionych z przyr. *-da* jest bardzo mało: *Macuda* < Maciej, na wzór *maluda* 'malec', *Sulejda* < Sulej, *Sulisław*, *Wojda* < Wojciech.

Przyrostki ze składnikiem *-ta*, a więc *-ota*, *-uta*, *-ęta* były żywe w staropolskim imiennictwie osobowym, jak świadczą liczne staropolskie imiona: *Boguta*, *Ciechota*, *Cieszęta*, *Sławęta* (Gaert. 257, Tasz.N 86).

Nazwisk tego typu zachowało się w ziemi piotrkowskiej niewiele: *Janota* < Jan, *Maruta* < Marek, *Wiruta* < Elwira, *Wojuta* < Wojciech.

f) Nazwiska odimienne z przyr. *-n-*.

Liczne są w języku polskim apelatywy z przyrostkiem *-n-*, por. *krajan*, *polana*, *baranina* (GPS 47, Gaert. 269). Są to twory o neutralnym zabarwieniu uczuciowym. Mało jest natomiast tak zbudowanych nazwisk odimionych, np. *Sulan* < *Sulisław*,

-in(a) || *-yna*: *Matyna* w nazwisku *Matyniak* < *Mateusz*, *Pęcina* < *Pęcisław*, *Pietryna* (p) < *Piotr*, *Sulin* < ts., *Wojtyna* < *Wojciech*.

NAZWISKA PATRONIMICZNE

Nazwiska patronimiczne, czyli utworzone od imienia ojca, stanowią bardzo ważną grupę nazwisk odimionych. Najstarszym formantem tworzącym formacje odojcowskie był przyrostek *-ic*, np. *dziedzic*, *panic* 'syn pana', *księżyc* 'syn księcia', a także *Jarocic* 'syn Jaroty', *Sowic* 'syn Sowy' (Gaert. 258).

We współczesnym imiennictwie patronimicznym przyrostek *-ic* został zastąpiony przez *-ec*, na podstawie jego znaczenia zdrabniającego, por. *chłopiec*, *malec*, stąd stp. imiona patronimiczne *Bogdaniec*, *Bogumilec* (Gaert. 314).

a) Dzisiejsze nazwiska z przyrostkiem *-ec*:

Adamiec 'syn Adama', *Andrzejec*, *Broniec* < *Bronisław*, *Grelec* i *Grzelec* < *Grzela*, *Janiec*, *Jędrzejec*, *Marciniec*, *Pawelec* < *Paweł*, *Staniec* < *Stan(isław)*,

Urbaniec, Wielec < Wielisław, Wachulec < Wach, Wojtaniec < Wojtan, Wojciech. Brak w tej grupie przezwisk i przydomków świadczy o dawności tego typu nazwisk.

b) Nazwiska z przyrostkiem patronimicznym *-icz*.

Dawny przyrostek patronimiczny *-ic* w wieku XVII pod wpływem ruskim został zastąpiony przez przyrostek *-icz*, a *-owic* || *-ewic* – przez *-owicz* || *-ewicz* (Hist. 203).

W ziemi piotrkowskiej zanotowano tylko cztery nazwiska z przyrostkiem nierozwiniętym *-icz*: Jakubicz, Janicz, Nycz < Nikolaïj i Wojtanicz.

c) Nazwiska patronimiczne z przyrostkiem *-owicz*.

Przyrostek *-owicz* powstał ze zlania się przyrostka dzierżawczego *-ów*, por. *ojców*, *wujów*, *Piotrków* z przyrostkiem patronimicznym *-icz* (Hist. 203). W ten sposób została podwójnie podkreślona patronimiczność tej formacji: *Piotrów syn* + *-icz* = *Piotrowicz*. Jest to formacja bardzo produktywna w ziemi piotrkowskiej:

Abramowicz, Adamowicz, Aleksandrowicz, Andrychowicz < Andrych, Andrzej, Błachowicz < Błach, Błażej, Bogdanowicz, Czechowicz, Dawidowicz, Jachimowicz, Klimowicz < Klim(ont), Kosiowicz < Koś, Kostek, Lechowicz, Lenartowicz < Leonard, Maksymowicz, Michałowicz, Piechowicz < Piech, Piotrowicz, Sanderowicz i Senderowicz < (Alek)sander, Stachowicz < Stach, Szychowicz < Szych, Szymon, Teodorowicz, Ulijanowicz < Julian, Wachowicz < Wach, Wiktorowicz, Wojtowicz < Wojta, Wojciech.

d) Nazwiska z przyrostkiem *-ewicz*.

Przyrostek *-ewicz* jest obocznym do *-owicz* i występuje po spółgłoskach fonetycznie i historycznie miękkich, a także po spółgłosce *-k*. Przyrostek dzierżawczy *-ew* zachował się w wielkopolskich i mazowieckich nazwach miejscowych, por. Młodojewo, Bieniszew, Broniszewo, podczas gdy w Małopolsce w takich pozycjach upowszechnił się przyrostek *-ów*, np. Jędrzejów, Staszów (Geart. 216).

Można by stąd wnioskować, że w nazwiskach odmiennych ziemi piotrkowskiej, jako należącej do Małopolski, będzie więcej przyrostków *-owicz* niż *-ewicz*. Tymczasem nazwiska z przyrostkiem *-ewicz* są liczniejsze:

Adamkiewicz, Anusiewicz < Anusia, Banasiewicz, Banaśkiewicz, Banasz-kiewicz < Banaś, Bartkiewicz < Bartek, Bartoszewicz < Bartosz, Błażejewicz, Broszkiewicz < Brożek, Ambroży, Dobryniewicz < Dobrosław, Dorosze-wicz < Dorosz, Izidor, Droszewicz < Drosz, Drogomir, Frankiewicz < Franek, Frąckiewicz < Frącek, Iszkiewicz < Iżyk, Izidor, Iwaszkiewicz < Iwaś, Janekiewicz < Janek, Januszkiewicz < Januszek, Jaremkiewicz < Jaremek, Jaśkiewicz < Jasiek, Juralewicz < Jurał, Jurek, Jurkiewicz, Klimkie-wicz < Klimek, Lesiewicz < Lech, Łukasiewicz i Łukaszewicz < Łukasz, Maciejowicz < Maciej, Maćkiewicz < Maciek, Marchelewicz < Melchior, Marcinkiewicz < Marcinek, Markiewicz < Marek, Matuszkiewicz < Matu-

szek, Matyjaśkiewicz < Matyjaszek, Matysiakiewicz < Matysiak, Matyśkiewicz < Matysek, Michalewicz, Mickiewicz < Micek, Mikołaj, Milewicz < Miłosław, Misiewicz, Miszkiewicz i Miśkiewicz < Miś, Misiak, Michał, Oleksiewicz i Oleszkiewicz < Oleszek, Olszewicz < Oleś, Pacewicz < Pac, Pakosław, Paszkiewicz < Paszek, Paweł, Pawełkiewicz < Pawełek, Pawlikiewicz < Pawlik, Pietrasiewicz < Pietras, Pietrusiewicz < Pietruś, Radkiewicz < Radek, Raszkiewicz < Raszek, Raśław, Samkiewicz < Samek, Samuel, Sienkiewicz < Siemko, Siemomysł, Sotkiewicz < Sotek, Soter, Stankiewicz < Stanko, Stanisław, Staśkiewicz < Stasiak, Tarasiewicz < Taras (ukr.), Walaszkiwicz < Walaszek, Walenty, Wasiewicz < Waś jw., Wańkiewicz < Wańka (ros.), Witkiewicz < Witek, Wojtkiewicz < Wojtek.

Jak widać, podstawami tych nazwisk są najczęściej imiona skrócone i zdrobniałe z przyr. *-ek*.

e) Nazwiska patronimiczne z przyr. *-ak*.

Nazwiska odimienne z przyrostkiem *-ak* uchodzą powszechnie za północnopolskie (RMN 136). Przyrostek *-ak* jest dzisiaj bardzo żywy w tworzeniu nazw synów od imion lub nazwisk ojców, np. *Graboszczak* < Grabowski, *Goździak* < Gwóźdź (BGK 56). W ten sposób tworzono już imiona synów w średniowieczu, np. Brodak, Mysłak (Tasz.N 53 ZN I 320 II 232, Gaert. 305, Dom. 187).

Nazwiska patronimiczne z przyr. *-ak* tworzono od imion pełnych, skróconych, a nawet żeńskich:

Adamiak, Adasiak < Adaś, Alberciak, Andrysiak < Andrych, Andrzej, Andrzejak, Antoniak, Augustyniak, Balcerzak < Balcer, Baltazar, Banaśkiak < Banaś, Basiak < Basia, Barbara, Biernaciak < Bernard, Bienasiak i Binasiak < Bienaś, Benedykt, Bogusiak < Boguś, Bogumił, Bosiak < Basia, Ceniak i Cyniak < Ceniu, Czesław lub Nepomucen, Cześniak < Szcześniak, Danielak, Dobiak < Dobiesław, Dobroszak < Dobrosz, Dobrosław, Dominiak, Dymusiak < Dymuś, Nikodem, Ewiak, Filipiak, Franiak, Gralak < Gral, Grzelak i Grzesiak < Grzela, Grześ, Heleniak, Idak, Idasiak i Idziak < Idzi, Egidius, Ignacak (p), Ignasiak, Jacak < Jacek, Jachymiak < Joachim, Jachniak < Jachnio, Jan, Jagusiak < Jagusia, Jakubiak, Janak, Janiak, Janusiak < Januś, Jasiak < Jaś, Jasiniak, Joachimiak, Józwiak < Józwa, Józef, Jurak < Jur, Justyniak, Karolak, Kasiak < Kasia lub Kasz, Łukasz, Kasprzak, Kaziak, Klimak, Kosiak < Koś, Krysiak i Krzysiak < Krzyś, Kubiak, Lenarciak < Leonard, Lesiak < Lech, Ludwiczak i Ludwisiak < Ludwiś, Łuczak < Łukasz, Maciejak, Madejak < Madej, Amadeusz, Magdziak < Magda, Majchrzak < gw. Majcher, Małgorzaciak, Marciniak, Marczak < Marek, Maryniak < Maryna, Matusiak, Matuszak i Mateuszak < Mateusz, Matyniak, Matysiak < Matysz, Mateusz, Michalak, Miłak < Miła, Bogumiła, Misiak i Miszak < Misz, Michał, Olczak i Olesiak < Olek, Oleś, Orszulak < Orszula, Pawlak < Paweł,

Piesiak < Piech, Pietryniak (p) < Pietryna żeńskie od Piotr, Pietrzak < Piotr, Romaniak, Rosiak < Roś, Samulak < Samuel, Siejak < Siej, Siesław, Staniak < Stan, Stasiak < Staś, Stefaniak, Sulak < Sułek, Symak < Symeon, Szczepaniak, Szczęśniak < Szczęsny, Szymak < Szymon, Tomasiak < Tomasz, Urbaniak, Waclawiak, Walak < Wal, Walenciak < Walenty, Wasiak, Wawrzak i Wawrzyniak, Wiesiak < Wieś, Wiesław, Wojak, Wojtak, Wojtaniak, a także Wójciak < wszystkie od Wojciech, Zabelak < Izabela, Zochniak < Zochna, Zyszak < Zych, Zygmunt.

f) Nazwiska odimienne z przyr. *-czak*.

Jeżeli podstawa słowotwórcza przed przyrostkiem *-ak* kończyła się na spółgłoskę *k*, wówczas powstawał formant złożony *-czak*, np. *Felek* + *-ak* > *Felczak*. W ten sposób przez absorpcję spółgłoski *cz* powstał samodzielny przyrostek *-czak*, charakterystyczny dla pewnych regionów, podczas gdy w innych upowszechnił się nazwiskotwórczy przyrostek *-czyk*.

Nazwisk odimienych z przyrostkiem *-czak* jest w ziemi piotrkowskiej mniej niż z *-ak*:

Bartczak < Bartek, Błaszczak i Błażczak < Błażek, Felczak < Felek, Filipczak, Florczak < Florek, Frątczak < Frącek, Fronczak < Franek, Grzelczak < Grzela, Idczak < Idzi, Jachimczak < Joachim, Jadczaak < Adek, Jadwiączak < Jadwiga, Jakubczak, Janczak, Jantczak < Jantek, Jaszczak < Jach, Jan, Jędryszczak < Jędrych, Jędrzejczak, Jachymczak, Jurczak, Karolczak, Kazimierczak i Kaźmierczak, Klemczak i Klimczak < Klimek, Lemczak < Lamek (!), Lambert, Leonczak, Leszczak < Lech, Marcińczak, Matejczak < Matej, Milczak < Milek, Miszczak < Mich, Michał, Oleszczak < Oleś, Pietruszczak < Pietruch, Polczak < Pol, Hipolit, Rajszczak < Rach, Raśław, Sobczak < Sobek, Stachurczak < Stachura, Staniczak < Stanik, Stańczak < Stanek, Szymczak < Szymek, Święczak < Świętek, Tomczak < Tomek, Walczak < Walek, Wawrzyńczak < Wawrzyn, Wiączak < Wiącek, Więcesław, Witczak < Wit, Wojtczak < Wojtek, Zysczak < Zych.

Brak przezwisk z przyrostkami *-ak* i *-czak* świadczy o ustaleniu się ich funkcji nazwiskotwórczej.

g) Nazwiska i przezwiska z przyrostkiem *-ek*.

Przyrostek *-ek* i jego odmiany rodzajowe *-ka*, *-ko* tworzą od XIII w. formy zdrobniałe od imion osobowych i apelatywów (Hist. 217), por. Maćko Borkowic, Janko z Czarnkowa (GPS 53).

Jest to formant bardzo żywy, pozwalający od każdego imienia i skrótu utworzyć zdrobnienie lub zdrobniałe nazwisko. Nic więc dziwnego, że tego typu nazwisk i przydomków jest wiele:

Adamek, Ambrożek, Antek (p), Antolek (p) < Anatol, Antoniek (p), Bartek (p), Balcerek, Beniaminek, Bieniek < Benedykt, Binek < Albin, Błażek < Błażej, Bodek < Bogdan, Bolek (p), Borka < Borek, Blizbor,

Bożek < Bożydar, Brożek < Ambroży, Chwałek < Chwalisław, Dobrek < Dobrosław, Dobroszek < Dobrosz, Dymek < Nikodem, Edek < Edward (p), Felek (p) < Feliks, Filipek, Florek < Florian, Frącek, Gienek < Eugeniusz, Grodek < Grodzisław, Grzegorek, Grzeszek < Grzech, Grzegorz, Izydorek, Jachimek, Jagustynek (p) < Augustyn, Jakubek, Jakuszek < Jakusz, Jakub, Jamrożek < Ambroży, Jantek (p) < Antoni, Jarek < Jarosław, Jaroniek < Hieronim, Jasiek, Jędrzejek, Józefek (p), Józek (p), Kacperek, Karolek, Kaźmierzek (p), Klarek < Klara, Klimek, Kostek (p) i Kosiek < Konstanty, Krystek < Krystyn, Lenarek < Leonard, Leonek (p), Maciaszek < Matyjaszek, Maciejek, Maciek (p), Madek < Amadeusz, Magdalenek (p), Majcherek, Małek < Małomir, Manek (p) < Marian, Marcelek (p), Marcinek (p), Marcjanek < Marcjan, Marianek (p), Matyjaszek, Michałek, Mikołajek, Miłek (n, p), Miłek (p) i Miszek < Mich, Norberczek < Norbert, Olek (p), Oleszek < Olech, Pabianek, Pacek < Pac, Pakosław, Pasek < Paweł, Pawełek (p), Pieszek < Piech, Rajek < Rasław, Romek (p), Roszek (p) < Roch, Sawerek (p) < Ksawery, Sewerynak, Sobek < Sobiesław, Sotek < Soter, Stanek < Stanisław, Staszek < Stach, Stefanek, Strojek < Stroisław, Sylwesterek (p), Szczepanek, Szymanek < Szymon, Świętek < Świętosław, Tomek (p), Toszek i Tosiek < Antoni, Tworek < Tworzyjan, Urbanek, Wacek i Waclawek, Walek i Walczek < Walenty, Walerek, Wawrzek (p), Wiącek, Wiączek, Więclawek, Wincek, Wioncek i Wionczek < Więcesław, Wicek < Wincenty, Wiktorek, Witek < Wit, Władek (p), Wojtek (p), Zbroszek < Zbrosław, Żerek < Domażer.

NAZWISKA I PRZEZWISKA ODIMIENNE Z PRZYROSTKAMI ZŁOŻONYMI

a) Nazwiska z przyrostkiem *-aczek*.

Nazwiska tego typu powstały przez zdrabnianie nazwisk patronimicznych z przyrostkiem *-ak*. Jest to więc derywacja odimienna drugiego stopnia. W gwarach takie zdrabnianie apelatywów i antroponimów jest powszechne, np. *cielak* – *cielaczek*, *kurczak* – *kurczaczek*, *żrebak* – *żrebaczek* i tak samo nazwiska: *Janiak* – *Janiaczek*, *Michalak* – *Michalaczek* (BGK 43).

W ziemi piotrkowskiej tak zdrabniane są przede wszystkim przezwiska: *Antoniaczek* (p) < *Antoniak*, *Jasiaczek* (p) < *Jasiak*, *Kaziaczek* (p) < *Kaziak*, *Kaźmierzaczek* (p) < *Kaźmierzak*, *Kubiaczek* (p) < *Kubiak*, *Piechaczek* < *Piechacz*, *Wojtaczek* < *Wojtak*.

b) Nazwiska i przezwiska z przyr. *-aszek*.

Przyrostek *-aszek* ma formacje odimienne z przyr. *-ach*, zdrobnione przyrostkiem *-ek* (BGK 43, Dom. 128, Hist. 220).

Przyrostek *-aszek* widocznie się usamodzielniał, ponieważ nie do wszystkich tego typu formacji istnieją podstawy z przyr. *-ach*: Adaszek < Adach, Banaszek < Banach, Bolaszek < Bolek, Ignaszek < Ignach, Józaszek (p) < Józef, Jędraszek < Jędroch, Kubaszek < Kuba, Juraszek (p) < Jurek, Miraszek (p) < Mirek, Pietraszek < Pietrek, Romaszek (p) < Romek, Staniaszek < Stanek, Urbaszek < Urbaś, Walaszek < Walek, Władaszek (p) < Władek.

c) Nazwiska i przezwiska z przyrostkiem *-eczek*.

Przyrostek złożony *-eczek* występuje w zdrobieniach drugiego stopnia: Jan > Janek > Janeczek (BGK 44).

W ziemi piotrkowskiej tego rodzaju formacje odimienne występują jedynie w przezwiskach, co świadczy o ich współczesnej żywotności:

Adameczek (p), Anteczek (p), Broneczek (p), Franeczek (p), Janeczek (p), Szymeczek (p) < Szymek.

d) Nazwiska z przyrostkiem *-iczek*.

Przyrostek *-iczek* powstał przez połączenie dwóch przyrostków zdrabniających *-ik* + *-ek* (BGK 44).

Niewielka liczba takich nazwisk i przezwisk w ziemi piotrkowskiej jest wynikiem małej żywotności przyrostka zdrabniającego *-ik* (Dom. 148, BGK 44):

Feliczek (p) < Feliks, Jakubiczek (p), Janiczek, Jasiczek (p) < Jaś, Jójiczek (p) < Józek, Waniczek < Wanik, Iwan, Władziczek (p) < Władek.

e) Nazwiska i przezwiska z przyrostkiem *-oszek*.

Przyrostek *-oszek* powstał z połączenia dawnego przyrostka zdrabniającego *-och* z nowym przyrostkiem zdrabniającym *-ek*. Przyrostek gwarowy *-oszek* ma samogłoskę *a* pochylone w wyrazach *chliboszek*, *chłoposzek*, *kuroszek* (BGK 43, Dom. 128). Być może w nazwiskach ziemi piotrkowskiej jest to również *a* pochylone utrwalone urzędowo jako *-o*: Antoszek < Antoni, Jacioszek < Jacek, Janoszek (p), Maroszek < Marek.

f) Nazwiska i przezwiska z przyrostkami *-uszek*, *-ulek*, *-olek*, *-orek*, *-inek*.

Są to formacje wyjątkowe:

-uszek: Biniuszek < Albin, Boluszek < Bolek,

-ulek (jak ojczulek): Heniulek, Stachulek,

-olek – jedno nazwisko: Maciołek < Maciej,

-orek w trzech nazwiskach: Kasiorek < Kasia, Michorek < Michaś, Szymorek < Szymon,

-inek w dwóch przezwiskach: Miecinek < Miecio, Stasinek. Liczniejsze tego rodzaju spieszczenia istnieją w okolicy Kramska: Jójzinek, Piesinek, Rosinek, Stasinek (BGK 44).

Przyrostek zdrabniający rodzaju nijakiego *-ko*, typowy dla nazwisk kresowych: Kościuszko, Maciejko, Moniuszko (RMN 136), w ziemi piotrkowskiej trafia się wyjątkowo: Madejko < Madej, Amadeusz, Sulejko < Sulej, Walko < Walek, Wojko < Wojciech.

Wyjątkowo trafiają się nazwiska z ukraińskim przyrostkiem *-uk* (RMN 136):

Banasiuk < Banaś, Bartoszuk < Bartosz, Izaczuk < Izak, Jacyniuk < Jacek, Maksymiuk < Maksym, Semeniuk < Semen, Symeon, Sidoruk < Sidor, Izydor. Trzy ostatnie to po prostu nazwiska ukraińskie.

NAZWISKA ODIMIENNE Z PRZYROSTKIEM *-ik||-yk*

a) Przyrostek *-ik*, a po spółgłoskach *cz, ż, sz* *-yk*, tworzy zdrobniałe rzeczowniki typu *bacik, haczyk, koszyk* (Dom. 148). W dawnych wiekach tworzył również zdrobniałe imiona osobowe: *Dalik, Malik, Pietrzyk, Godzik, Sławik* (Tasz. 53, Gaert. 307). Obecnie rzadko tworzy się takie zdrobnienia jak *Tadzik* (BGK 48). Dawniej były to widocznie formacje częste, jak świadczą nazwiska w ziemi piotrkowskiej:

Adamik, Ambrozik, Antosik, Auguścik, Balcerzyk < Balcer, Banasik, Bartosik < Bartosz, Bożyk < Bożydar, Budzik < Budzisław, Dalik < Dalebor, Danielik, Gawlik, Gościk < Gościrad, Grzesik < Grześ, Helik < Heliodor, Idzik < Idzi, Ignasik < Ignąś, Jakubik, Jamrozik < Ambroży, Janasik < Janas, Janosik < Janos, Janik, Jaronik < Jaron, Hieronim, Jarosik < Jarosz, Jarosław, Jędrasik < Jędras, Józik, Józyk (p) < Józef, Józwik < Józwa, Kacprzyk i Kasprzyk < Kacper, Karolik, Kubik < Jakub, Lenarcik i Lenarczyk < Leonard, Macik < Maciek, Majchrzyk < Majcher, Malik < Małomir, Marcjanik, Maszyk < Mach, Masław, Matusik < Matusz, Michalik, Mikulik < Mikołaj, Oleksik, Pacyk < Pac, Pakosław, Pasik < Paś, Paweł, Pawik i Pawlik < Paweł, Piesik < Piech, Pietrasik < Pietras, Pietryk i Pietrzyk < Piotr, Polasik < Pol, Leopold, Romik, Samik < Samuel, Socik < Soter, Stanik, Szczepanik, Święcik < Świętosław, Tomasik, Tosik < Antoś, Urbanik, Walasik < Walas, Walenty, Wasik < Waś, Witasik < Wit, Wojtanik < Wojtan, Wojtasik < Wojtas, Wojciech, Zygmuncik.

Gdy imię podstawowe kończyło się na spółgłoskę *-n*, powstawało zdrobnienie z zakończeniem *-nik*, np. *Janik, Stanik, Szczepanik*, stąd nowotwory analogiczne z przyr. *-nik*: *Jachnik, Michnik, Wachnik*.

b) Nazwiska odimienne z przyrostkiem *-czyk*.

Nazwiska odimienne z przyr. *-czyk* są typem obocznym do nazwisk odimiennych z przyrostkiem *-czak*, a zarazem charakterystycznym dla ziemi piotrkowskiej:

Adamczyk, Adriańczyk, Ambroźczyk i Ambroszczyk, Broźczyk i Broszczyk < Ambroży, Andrzejczyk, Antoszczyk < Antos, Banaszczyk < Banaś, Bartłomiejczyk, Bartoszczyk, Binczyk < Binek, Albin, Błaszczyk i Biaszczyk < Błażej, Bolczyk < Bolek, Chamczyk < Cham, Daleszczyk < Dalesz,

Dalesław, Damiańczyk, Danielczyk, Dobczyk < Dobek, Dominczyk < Dominik, Dymczyk < Nikodem, Fedorczyk < Fedor, Teodor, Filipczyk, Franczyk, Frączyk i Fronczyk < Franek, Grzegorzczak, Grzelczyk < Grzeła, Heńczyk < Heniek, Ignaszczak < Ignach, Izydorczyk, Jadczyk < Jadam, Jakubczyk, Jambrończak < Jambroży, Janczyk i Jańczyk < Janek, Jareńczyk < Jarema, Jaszczak < Jach, Jędraszczak < Jędroch, Jędrzej, Jędrzejczyk, Józefczyk, Jurczyk < Jurek, Juraszczak < Juraszek, Jurek, Juszczyk < Józek, Justyn, Kasperczyk, Karolczyk, Kaźmierczyk, Klimczyk < Klimek, Kubczyk < Kuba, Lenarczyk i Leonarczyk < Lenard, Maciaszczak < Matyjasz, Maciążczak < Maciąg, Maciej, Maciejczyk, Madejczyk < Madej, Mańczyk < Maniek, Marczyk < Marek, Mariańczyk, Maszczyk < Mach, Maciej, Matejaszczak i Matyjaszczak < Matyjasz, Matuszczak < Mateusz, Michalczyk, Mikołajczyk, Mroszczak < Mrozek, Ambroży, Olczyk < Olek, Oleszczak < Oleś, Pawełczyk < Paweł, Pawłacyk < Pawlak (nazwisko odimienne), Sobczyk < Sobek, Sobestiańczyk (!) < Sebastian, Soborczyk < Sobor, Sobek, Staniczak i Stańczyk < Stanek, Staszczak < Stach, Szymańczyk < Szymon, Szymczyk < Szymek, Tomczyk < Tomek, Urbańczyk, Wajszczak i Wojszczak < Wojsław, Wojsz, Walaszczak < Walas, Walenty, Walczyk < Walek, Waszczak < Wach, Wawrzyn, Wawrzyńczyk, Wiączyk < Wiącek, Widorczyk i Wigdorczyk < Wiktor, Witaszczak < Witaszek, Witczyk < Wit(ek), Wojszczak < Wojsz, Wojsław, Wojtalczyk < Wojtal, Wojciech, Woszczak < Wosz || Wojsz, Wojczyk < Wojtek.

NAZWISKA ODIMIENNE Z PRZYROSTKIEM *-ski*

Przyrostek *-ski* tworzył i tworzy od rzeczowników przymiotniki przynależnościowe i pochodzeniowe, np. *anielski, boski, ludzki, pański, polski* (Gaert. 374, Hist. 227). Na tej podstawie formalnej i znaczeniowej powstały w XV i XVI w. przymiotnikowe nazwiska szlacheckie (KS 124) utworzone od nazw posiadanych wsi, które zastąpiły dawniejsze określenia przyimkowe typu Jan z Tarnowa lub Jan na Tęczynie (por. s. 1).

Ten typ nazwisk najpierw upowszechnił się w Wielkopolsce, skąd szerzył się na inne dzielnice. Najpóźniej ogarnął Śląsk (RMN 128, KS 115).

Nazwiska odmiejscowe z przyrostkami *-ski, -cki, -dzki, -owski, -ewski* i *-iński*, jako pierwotnie należące do szlachty-posesjonatów, uważano za nazwiska szlacheckie, nobliwe, a następnie za typowo polskie. Z tych względów zaczęto przekształcać nazwiska odapelatywne, przeważnie wiejskie, chłopskie, „chamskie” na nazwiska polskie, nobliwe z przyrostkiem *-ski*, np. *Góra* na *Górski*, *Baran* na *Barański* itp. Z tych też względów imiona

pełniące funkcję nazwisk uzupełniano przyrostkiem *-ski*, co czyniło z imienia prawdziwe nazwisko i likwidowało dwuznaczność.

Przekształcano w nazwiska imiona pełne, skrócone, zdrobniałe, spieszczone zarówno chrześcijańskie, jak i staropolskie słowiańskie oraz niektóre nazwiska odimienne z przyr. *-ak*, *-ik*.

a) Nazwiska odimienne z przyrostkiem *-ski*:

Adamski, Barbarski, Bazelski < Bazela, Bazyli, Domański < Doman, Damian, Domiński < Domin, Dominik, Dorosławski, Dymulski < (Niko)dem, Fabiański, Grzegorski, Iwański < Iwan, Jędralski < Jędral, Jędrzej, Juliański, Kacperski i Kasperski, Katarzyński, Kazimierski, Łukomski < Łukom(ir), Michalski, Mikulski < Mikołaj, Natolski < (A)natol, Nikodemski, Ochalski < Ochal, Joachim, Pachulski < Pach, Paweł, Pawelski, Pawulski, Polański < (A)pol(oniusz), Prokopski, Rafalski, Rajski < Raj, Radosław, Roberski, Samborski, Senderski < (Alek)sander, Siemierski, Sławski < Sław(omir), Sobański < Sobań, Sobierajski, Sobski < Sobek, Stachoński < Stachoń, Stachulski, Stachurski < Stachura, Stanisławski, Stojański < Stojan, Soigniew, Samburski i Samborski < Sambor, Szczepański, Szymański < Szymon, Teodorski, Tomaski, Tomawski (!) < Tomasz, Ulijański < Julian, Urbański, Wacławski, Wawrzyński, Wiesławski, Więćławski < Więćław, Woszczalski < Woszczal, Wosz, Wojciech, Wrocławski < Wrocław (im. lub n.m.), Ziemski i Kuziemski < Kuźma, Zuański < Zuzanna.

b) Nazwiska z przyrostkiem *-cki*, *-dzki*.

Jeżeli imię kończyło się na spółgłoskę *c*, *cz*, *k*, *t*, *d*, wtedy powstawał węzeł morfologiczny i przyrostek *-cki* lub *-dzki* (Gaert. 374, Hist. 227) oraz nazwiska:

Biernacki < Bernard, Biniecki < Binek, Albin, Daniecki < Danek, Bogdan, Dobiecki < Dobek, Dobiesław, Domaradzki < Domarad, Dymecki < Nikodem, Grzelecki < Grzela, Iwanicki < Iwanik, Janecki < Janek, Janicki < Janik, Jarecki < Jarek, Jarosław, Junicki < Junik, Unisław, Józicki < Józik, Kacprzycki i Kasprzycki < Kacprzyk, Klarecki < Klarka, Klimecki < Klimek, Kornacki < Kornat, Konrad, Kostecki < Kostek, Kubacki < Kubak, Kubicki < Kubik, Larecki < Larek, Laurenty, Lesicki < Leszek, Manicki i Maniecki < Maniek, Marecki < Marek, Michnicki < Michnik, Milecki < Miłek, Mirecki < Mirek, Radecki < Radek, Sawicki < Sawik, Senderecki < Senderek, Stachecki i Stasecki < Stach, Staszek, Święcicki < Święcik, Świętosław, Tomecki < Tomek, Tomicki < Tomik, Tomasz, Wachecki < Wach, Wawrzyn, Walecki < Walek, Walicki < Walik, Wielecki < Wielek, Wielisław, Witecki < Witek (GES II 264).

c) Nazwiska odimienne z przyrostkiem *-iński* || *-yński*.

Przyrostek *-iński* || *-yński* powstał w naturalny sposób w nazwiskach utworzonych od nazw miejscowych z przyr. *-in* || *-yn*, np. Marysin > Marysiński, Tęczyn > Tęczyński.

Oczywiście nie wszystkie nazwiska z tym przyrostkiem powstały od nazw miejscowych. Wiele z nich to formy analogiczne, utworzone bezpośrednio od imion jako pospolity typ nazwiska odimiennego:

Banasiński < Banaś, Banaszczyński < Banaszek, Błaszczyński < Błażek, Brożyński, Broszczyński < Ambrożek, Budzyński < Budz, Budziszlaw, Cecyliński < Cecylia, Daliński < Dal, Dalimir, Damiński < Damian, Darczyński < Darek, Daszyński < Dach, Daniel, Dobiński < Dobek, Dobieszlaw, Dorosiński < Doros, Izydor, Frączyński < Frącek, Gawliński < Gawel, Grzesiński < Grześ, Jadziński < Jadzia, Jarczyński < Jarek, Jarosiński < Jarosz, Jarosław, Jasiński < Jaś, Katarzyński < Katarzyna, Kosiński < Koś, Kubaczyński < Kubak, Leksiński < Aleksy, Łuczyński i Łukasiński < Łuka(sz), Marczyński < Marek, Marosiński i Marusiński < Maruś, Marzyński < Marza, Maria, Miciński < Mik, Mikołaj, Miliński < Mił(obrat), Mroziński < Jamroz, Ambroży, Myśliński < Myślimir, Olczyński < Olek, Olesiński < Oleś, Pabiński < Pabin, Fabian, Pauliński < Paulina, Pawiński < Paweł, Pęciński < Pęcina, Pęciszlaw, Poliński < Leopold, Polikarp, Raszczyński < Raszek, Rasław, Rosiński < Roś, Serwiński < Serwa(cy), Sobiński < Sobek, Stachciński < Stachcio, Stasiński < Staś, Suliński < Sułek, Walczyński < Walek, Warczyński < Warek, Warcisław, Wawrzyński, Wasiński < Waś, Wawrzyniec, Wójciński < Wojta lub od n.m. Wójcin.

d) Nazwiska odimienne z przyrostkiem *-owski*.

Przyrostek *-owski* powstał w nazwiskach utworzonych od nazw miejscowych z przyr. *-ów, -owa, -owo*, np. *Jabłków – Jabłkowski*. Według tego modelu powstało wiele nazwisk, utworzonych bezpośrednio od imion lub nazwisk odimienych, a więc:

Adamkowski < Adamek, Adamowski, Balcerowski < Balcer, Basiakowski < Basiak, Bieńkowski i Binkowski < Bienek, Błażkowski < Błażek, Borkowski < Borek, Blizbor, Brożkowski < Brożek, Ambroży, Chwałkowski i Chwałowski < Chwał(ek), Boguchwał, Czechowski < Czech, Dalkowski < Dalek, Bogdał, Dankowski < Danek, Bogdan, Daszkowski < Daszek, Daślaw, Dobrakowski < Dobrak, Dobrosław, Dymkowski < Dymek, Nikodem, Fałkowski < Fałek, Bogufał, Filipkowski, Frankowski, Frąckowski < Frącek, Gawłowski < Gawel, Idzikowski < Idzik, Iżykowski < Iżyk, Iżyszlaw, Jachimowski < Joachim, Jackowski, Jakubowski, Janikowski, Jankowski, Janowski, Jaranowski < Jaran, Hieronim, Jasikowski i Jaśkowski < Jasiak, Juszczakowski i Juścikowski < Juścik, Justyn, Jurkowski, Józikowski, Kacperowski, Kacprzykowski i Kasprzykowski, Kacprzyk, Klementowski i Klimontowski < Klemens, Kondratowski, Kosiowski < Koś, Krzyżanowski < Krzyżan, Kubowski < Kuba, Lechowski, Lesiakowski < Lesiak, Lech, Ludwikowski, Lutkowski < Lutek, Lutosław, Maćkowski, Majchrowski < Majcher, Małachowski < Małoch, Małomir, Mańkowski, Marcinkowski, Mariankowski, Marianowski, Markowski, Michałowski, Michow-

ski < Mich(al), Mieczkowski < Mieczysław, Mikołowski < Mikołaj, Milkowski i Miłkowski < Miłek, Mirkowski < Mirek, Mirosław, Misiorowski < Misiora, Michał, Moszakowski < Moszak < Moch, Mojmir, Ochimowski < Joachim, Olczykowski < Olczyk, Pasikowski i Paszkowski, Pawlikowski < Pawlik, Paszek, Paweł, Pawłowski, Piechowski < Piech, Piotr, Piotrowski, Polikowski i Polkowski < Polik, Polek, Apolinary, Radzikowski, Rajkowski, Raszkowski < Raszek, Radzik, Radosław, Romanowski, Romkowski, Roszkowski < Roszek, Samkowski < Samek, Sambor, Sanderowski < Aleksander, Siemianowski < Siemian, Sobkowski < Sobek, Stachowski < Stach, Stanikowski < Stanik, Stasiowski < Staś, Staszowski < Staszek, Sulgostowski < Suligost, Sulikowski, Sułkowski < Sulik, Sułek, Szczepanowski, Szychowski < Szych, Szymon, Świątkowski i Świętkowski < Świętek, Świętosław, Tachowski < Tach, Tadeusz, Trojanowski < Trojan, Ulianowski < Julian, Wachowski < Wach, Walczakowski < Walczak, Walek, Walkowski < Walek, Wańkowski < Wańka, Iwan, Wawrowski < Wawer, Wawrzyniec, Wiechowski i Wiesiakowski < Wiesiak < Wiesław, Więckowski < Więcek, Więcesław, Witkowski < Witek, Wojciechowski, Ździechowski < Ździech, Zdziesław, Zebkowski < Zebek < Euzebiusz, Zimowski < Zimowit, Zośkowski < Zośka.

e) Nazwiska odimienne z przyrostkiem *-ewski*.

Przyrostek *-ewski* wyodrębnił się w nazwiskach, utworzonych od nazw miejscowych z przyrostkiem dzierżawczym *-ew*, który występował w słowiańszczyźnie po spółgłoskach miękkich, podczas gdy po spółgłoskach twardych występował przyr. *-ow*, np. *Avraamovъ*, ale *zmijevъ* (LBGr. 112, Hist. 226).

Na terenie Wielkopolski do dziś mamy nazwy miejscowe z przyr. *-ów* po spółgłoskach twardych, np. *Grabów*, *Pąchów*, *Krzymów*, *Witkowo*, a przyr. *-ew-* po spółgłoskach fonetycznie lub historycznie miękkich, np. *Bieniszew*, *Broniszew*, *Grzegorzew*, *Czarniejewo* itp.

W Małopolsce natomiast, niezależnie od zakończenia tematu słowotwórczego, wszystkie nazwy dzierżawcze mają przyrostek *-ów* lub *-owa*, np. *Częstochowa*, *Kraków*, *Opatów*, *Tarnów*, a także *Jędrzejów*, *Pińczów*, *Staszów*. Można by stąd wnioskować, że i w badanych nazwiskach przeważają formacje na *-ow-ski*, a więc typ *Maciejowski*. Tymczasem po spółgłoskach miękkich występują jedynie antroponimy odimienne z przyrostkiem *-ewski*, co świadczy o przynależności antroponimicznej ziemi piotrkowskiej do Wielkopolski i Mazowsza. Oto ich lista:

Bartoszewski, Błażczewski < Błażek, Boguszewski < Bogusz, Broniszewski < Bronisz, Budziejewski < Budziej, Budzisław, Dalewski < Dal(emir), Grzegorzewski, Jagnuszewski < Jagnusz, Agnus, Jaguszewski < Jagusz, Janczewski < Janek, Janiszewski < Janisz, Janisław, Januszewski, Jaroszewski < Jarosz, Jarosław, Jędrzejewski, Karolewski, Klijewski < Klij, Klimont, Lesiewski < Leszek, Łukaszewski, Maciejewski, Magnuszewski,

Maliszewski < Malisz, Malisław, Marczewski < Marek, Maszewski < Mach, Materewski < Mateusz, Matiaszewski i Matyjaszewski < Matyjasz, Matuszewski < Matusz, Matyszewski < Matysz. jw., Michniewski < Michno, Michał, Mikołajewski, Mikoszewski < Mikosz, Mikołaj, Milewski < Miłek, Miłobrat, Ostaszewski < Ostasz, Eustachy, Paszczewski < Paszek, Paweł, Pietruszewski < Pietrusz, Piotr, Poliszewski < Polisz, Hipolit, Radajewski < Radaj, Radosław, Radziejewski < Radziej, Rojewski < Roj, Rolisław, Romaniewski, Staniszewski < Stanisz, Stanisław, Szczęśniewski < Szczęśny, Walewski < Wal lub Walew, Wasilewski < Wasyl, Witaszewski < Witasz, Witosław.

PODSUMOWANIE

Dla właściwej charakterystyki regionu pod względem antroponimicznym konieczne jest zestawienie statystyczne typów *dominujących*, *częstych* i *rzadkich*, ponieważ zarówno te najczęstsze i najrzadsze określają dany teren w sposób pozytywny lub negatywny.

Do typów *dominujących* w nazwiskach ziemi piotrkowskiej należą nazwiska z przyrostkami:

-owski (typ Janowski)	120 nazwisk
-ek (typ Balcerek)	119 nazwisk
-ak (typ Michalak)	119 nazwisk
-czyk (typ Adamczyk)	116 nazwisk
typ bezprzyrostkowy (np. Zygmunt)	115 nazwisk

Razem 589 nazwisk, czyli 43% ogólnej sumy 1380 nazwisk odmiennych.

Średnią frekwencję, czyli od 50 do 100 mają nazwiska z przyrostkami:

-ik -yk (Józik, Pietrzyk)	72 nazwiska
-ewicz (Błażewicz)	63 nazwiska
-ski (typ Adamski)	60 nazwisk
-ch (-ach, -ech, -och, -uch: Banach, Bartoch, Feluch, Jędrych)	60 nazwisk
-czak (typ Jurczak)	55 nazwisk
-iński -yński (Jasiński)	54 nazwiska
-cki, -dzki (Kubacki)	52 nazwiska
-ewski (typ Maciejewski)	50 nazwisk
-aczek, -eczek, -uszek (Kubiacek)	50 nazwisk i przezwisk

Razem 516 nazwisk, tj. około 37%.

Do grupy nielicznych, z frekwencją od 20 do 50, należą następujące typy:

skrócone imiona typu Bień	44 nazwiska
-as, -os (typ Janas, Antos)	42 nazwiska
-aś, -eś (typ Jaś, Boles)	37 nazwisk i przydomków
-al, -el, -ol, -ul (Janial, Antol)	33 nazwiska
-owicz (typ Adamowicz)	26 nazwisk
-asz, -esz, -isz (Adriasz, Malisz)	25 nazwisk

Razem 207 nazwisk, tj. 15%.

Pozostałe nazwiska nie osiągają liczby 20, są to więc typy rzadkie i wyjątkowe z przyrostkami:

-a (Bala, Bara)	18 nazwisk
-ar(a), -or(a), -ura (Józera, Stachura)	15 nazwisk
-ec (typ Andrzejec)	13 nazwisk
-aj(a), -ej(a) (Raj, Mateja)	12 nazwisk
-ań, -oń (Jarań, Soboń)	12 nazwisk
-cio, -ciu (Romcio, Bolciu)	10 przerwisk

Wyjątkowymi typami są nazwiska z przyrostkami:

-ina -yna (typ Pietryna)	6 nazwisk
-ot(a) (typ Janota)	6 nazwisk
-uk (typ Maksymiuk)	6 nazwisk
-ko (typ Madejko)	5 nazwisk
-icz (typ Jakubicz)	4 nazwiska
-nik (typ Jachnik)	3 nazwiska
-ol, -yl(a) (typ Macioł, Wojdyła)	3 nazwiska
-da (typ Wojda)	3 nazwiska
-o, -u (Edzio, Błaziu)	2 przerwiska

Razem 118 nazwisk i przydomków, czyli 7%.

Taki szczegółowy zestaw typów nazewniczych daje panoramiczny obraz nazewnictwa odimiennego w ziemi piotrkowskiej. Dla podkreślenia tendencji słowotwórczych w antroponimii regionu piotrkowskiego należy skomasować dominujące pokrewne (proste i rozwinięte) przyrostki nazwiskotwórcze. Po takiej operacji statystycznej otrzymujemy następujące wyniki:

1. Przyrostek *-ski* i pokrewne:

-ski	60 nazwisk,
-owski	120 nazwisk,
-iński	54 nazwiska,
-cki, -dzki	52 nazwiska,
-ewski	50 nazwisk

Razem 336 nazwisk, czyli około 25%.

2. Przyrostek *-ik* i pokrewne:

<i>-ik</i> <i>-yk</i>	72 nazwiska,
<i>-czyk</i>	115 nazwisk,
<i>-nik</i>	3 nazwiska

Razem 190 nazwisk, czyli 14%.

3. Przyrostek *-ak* i pokrewne:

<i>-ak</i>	119 nazwisk,
<i>-czak</i>	55 nazwisk

Razem 174 nazwiska, czyli przeszło 12%.

4. Przyrostek *-ek* i pokrewne:

<i>-ek</i>	119 nazwisk,
<i>-aczek, -eczek</i>	50 nazwisk

Razem 169 nazwisk, czyli 12%.

Łącznie nazwiska tych czterech grup osiągają liczbę 869, czyli 63% wszystkich nazwisk odmiennych w ziemi piotrkowskiej.

WYKAZ CYTOWANYCH ŹRÓDEŁ I OBJAŚNIENIA ICH SKRÓTÓW

- BES – A. Brückner, *Encyklopedia staropolska*, t. I–II, Trzaska, Ewert, Michalski, Warszawa 1939.
- BGK – P. Bąk, *Gwara okolic Kramska w b. powiecie konińskim*, Wrocław 1968.
- BS – A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927.
- BP – J. Bubak, *Proces kształtowania się polskiego nazwiska mieszczańskiego i chłopskiego*, Kraków 1986.
- BSK – P. Bąk, *Słownictwo gwary okolic Kramska na tle kultury ludowej*, Wrocław 1960.
- Brez. – E. Breza, *Polskie nazwy osobowe z sufiksem -j*, „Onomastica” 1981, t. XXVI.
- CS – S. Cieślíkowa, *Staropolskie odapelatywne nazwy osobowe*, Osolineum, Wrocław 1990.
- Dom. – M. Szymczak, *Gwara Domaniewka i wsi okolicznych w b. powiecie łęczyckim*, Łódź 1961.
- Dor. – W. Doroszewski, *Podstawy gramatyki polskiej*, Warszawa 1963.
- Gaert. – H. Gaertner, *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, Lwów–Warszawa 1938.

- Gal. – S. Gala, *Słownik nazwisk i przezwisk ludności ziemi piotrkowskiej*, Piotrków–Łódź 1987.
- Gal.N – S. Gala, *Słowotwórstwo nazwisk i przezwisk ludności b. powiatu piotrkowskiego*, „*Studia Językoznawcze*” 1979, t. IV.
- GES – Z. Gloger, *Encyklopedia staropolska*, t. I–IV, Warszawa 1985.
- GPS – R. Grzegorzczkowska, J. Puzynina, *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego*, Warszawa 1979.
- Hist. – Z. Klemensiewicz, T. Lehr-Spławiński, S. Urbanczyk, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa 1964.
- Hrab. – S. Hrabec, *Polski przyrostek -ec z poprzedzającą spółgłoską twardą*, „*Rozprawy ŁTN*” 1959, t. VII.
- KE – Z. Kaleta, *Ewolucja nazwisk słowiańskich*, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 1991.
- KS – Z. Kowalik-Kaleta, *Staropolskie nazwy osobowe motywowane przez nazwy miejscowe*, Warszawa 1981.
- LBGr. – T. Lehr-Spławiński, Cz. Bartula, *Gramatyka języka starocerkiewno-słowiańskiego*, Wrocław 1965.
- RMN – S. Rospond, *Mówią nazwy*, WSiP, Warszawa 1964.
- RSH – S. Rospond, *Słowiańskie hipokorystyka imienne typu Rach, Rasz, Rol*, „*Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego*” 1963, t. XVIII.
- RSO – S. Rospond, *O nazwiskach na -ski*, „*Poradnik Językowy*” 1966, z. 1.
- SJP – *Mały słownik języka polskiego*, red. S. Skorupka, H. Auderska, Z. Łempicka, Warszawa 1969.
- Tasz. – W. Taszycki, *Imiona skrócone. Budz, Budza*, „*Język Polski*” 1938, t. XXIII.
- Tasz.N – W. Taszycki, *Najdawniejsze polskie imiona osobowe*, Kraków 1925.
- ZN – A. Zaręba, *Nazwiska żon i dzieci*, „*Onomastica*” 1966, t. XI, 1967, t. XII.

Objaśnienie znaków i skrótów redakcyjnych

- > – dało formę
 < – pochodzi od
 gw. – forma gwarowa
 im. – imię
 m – rodzaj męski
 n – nazwisko
 n.o. – nazwa osobowa

- n.m. – nazwa miejscowa
p – przezwisko lub przydomek
r.n. – rodzaj nijaki
r.ż. – rodzaj żeński

Piotr Bąk

TYPES OF SURNAMES DERIVED FROM NAMES IN THE PIOTRKÓW DISTRICT

Out of 7500 names and nicknames gathered in Sławomir Gala's work on the District of Piotrków only the surnames derived from names, which serve as the most important basis for the formation of personal surnames, have been selected. This was in order to describe the word-formative tendencies in the region's antroponymy. It has been pointed out in the conclusion which types of surnames derived from names prevail on the territory under research, and which appear seldom, as exceptions, and in a marginal way.

It turned out that such surnames as *Janowski*, *Balcerek*, *Michalak*, *Adamczyk*, and *Zygmunt* (the type without an affix) prevail in the District of Piotrków. They amount to between 115 and 120 examples.

The District of Piotrków is situated in central Poland, on the border of the country's three main regions: Małopolska, Mazovia, Wielkopolska. As such, it could serve as a point of reference for similar research in other regions of Poland.